

Tatjana Pregl Kobe

Gaja Kos: Grdavši in dež.

Ilustriral Zvonko Čoh.

Dob pri Domžalah: Miš, 2016.

Gaja Kos se kot znanstvenica, kritičarka, urednica in prevajalka že vrsto let poklicno ukvarja z otroško in mladinsko književnostjo. V zadnjih letih vanjo občasno vstopa tudi z druge strani – Stritarjeva nagrajenka za najboljšo mlado literarno kritičarko (2010) se je namreč v svet mladinskega leposlovja podala pred šestimi leti, v prijetni družbi družine Grdavšev. Zanimivo je, da je tako strokovno kot literarno pisanje Gaje Kos zmeraj jasno in lucidno, le da si pri pisanju za otroke dovoli nekoliko več svobode. V najnovejši slikanici *Grdavši in dež* avtorica na desetih kartonastih listih z zgolj enainosemdesetimi besedami nagovarja najmlajše otroke. Premišljeno preprosto besedilo enakovredno spremljajo podobe Grdavšev izpod večje ilustratorske roke Zvonka Čoha. Ob poplavi otroških in mladinskih knjig, ki smo ji priča v zadnjih letih, je morda res težko ločiti zrnje od plev, a pri obravnavani slikanici je že zaradi obeh avtorjev kvaliteta pravzaprav zagotovljena. S pogledom na strašljivo grdikavo grdavšaste podobe glavnih junakov se seveda vprašamo – zakaj?

Kot literarna kritičarka Gaja Kos ve, da mora biti za najmlajše otroke besedilo po obliki in vsebini enostavno berljivo, kratko, pregledno in jasno, pri tem pa nevsiljivo oplemeniteno z moralnim in humanim sporočilom. Kot pisateljica se seveda želi temu kar se da približati. Kot strokovnjakinja

ve, da je izvirnost v literaturi neizčrpana, in natančno prepozna tista mesta, kjer je otroški svet najbolj celovit in neposreden, kot pisateljica ta prostor šele išče.

Prvo leposlovno besedilo, osnovano na estetiki grdega, je napisala za knjigo *Grdavši* (2010), namenjeno drugemu triletju malih bralcev. V petih zgodbicah smo spoznali, da živijo podvrženi samosvoji logiki, merilom in tolmačenju sveta. Ata Grdavša, mamu Grduhinjo, malo Grdobico in njihove grdavšorodnike nadvse zabava (včasih tudi jezi) spoznavanje človeškega sveta, ki ga sicer ne razumejo vedno, a se znajdejo tako, da si ga razložijo po svoje. Skratka, radovedni, radoživi in veseljaški grdavši radi raziskujejo, se zabavajo in družijo. V tokratni slikanici *Grdavši in dež* z velikimi črkami, kar je pri slikanicah za najmanjše otroke obvezno, jasno predstavi glavne junake: MALA GRDOBICA, ATA GRDAVŠ IN MAMA GRDUHUNJA SO GRDAVŠI. Pove, da imajo njeni knjižni junaki radi dež in v njem počnejo različne vragolije, a kaj počnejo, ko sije sonce? Dramaturški preobrat (navzoč ne glede na to, da gre za kartonko z minimalnim besedilom) je dovolj šaljiv, da je za najmlajše bralce mikaven: ATA GRDAVŠ POSKUŠA TRENIRATI MOKRE SKOKE, AMPAK BREZ DEŽJA GRE TEŽKO. V zaključku je zvito skrito poučno sporočilo, da se je treba znati in uživati v vsaki situaciji: ... S POLNIMI USTI PIŠKOTOV IMAJO GRDAVŠI RADI TUDI SONCE! MMMMM! Obe knjigi je ilustriral Zvonko Čoh, ki sicer deluje na mnogih področjih vizualnega ustvarjanja, od ilustracije, stripa in vizualnih komunikacij do umetniškega animiranega filma in oglaševalskih TV-spotov, je eden najbolj iskrivih, hudomušnih in večjih ilustratorjev pri nas, znan pa je tudi v tujini. Njegove ilustracije, za katere so značilni intenzivna, impulzivna in prepričljiva likovna sredstva, prekipevajoča risba in izredno poudarjena barvitost, nastajajo predvsem s tempera barvami. Njegova dela zaznamujejo iskrivost ter fantastika in domišljija, ki črpata iz konkretne nazorno izrisane predmetnosti, vendar vpete v podobe izsanjanih prividov. Vse to mojstrstvo dosega in prepričljivo napravi s slikarskimi sredstvi, z značilno risbo, z izraznostjo barv in oblik, z bogastvom in ritmičnostjo odtenkov, z živo ekspresivnostjo, zabrisano poetičnostjo in dinamično kompozicijo. Pričujoče besedilo je ilustratorju pisano na kožo in založba bi težko izbrala primernejšega. Izslukani trebušasti in škrbasti, kosmati in krempljasti, grdi in skoraj brezzobi, so s poudarjeno zvedavimi očmi kljub svojim slabim razvadam kar simpatični.

Slikanica, kot je *Grdavši in dež*, je predvsem pomembna za otroke, ki še ne znajo pisati. Slika jim pove več kot besedilo in je osnova za oblikovanje njihove kulturne zavesti. Ni le prvi stik s književnostjo, ki ga doživljajo, ko

jim nekdo bere, temveč tudi prvi stik s pripovednim tkivom vizualnih podob, ki ga lahko zaznavajo sami. Od nekdanj v literaturi za otroke nastopajo pravljíčna bitja in vedno bodo. Vile, bibe, palčki in cela vrsta domišljíjskih bitíj, tudi grdíh in strašljívih, a po svoje simpatíčnih, bo burila otroško domišljíjo, mlade bralce bodo vedno očarale personifikacije živali, predmetov in igrač, le da sodobne tematike vključujejo novo simboliko.

Poleg ljubkih, prírčnih besedil in ilustracij v slikanicah, ki vendarle niso vedno podrejene le tržnim zakonitostim, so že v preteklosti nastopila tudi njihova nasprotja. Že sredi prejšnjega stoletja je svet otroških slikanic pretresla zgodba, ki naj bi po mnenju nekaterih otroke strašila. To je bila največja uspešnica ilustratorja, pisatelja in pesnika Mauricea Sendaka, enega najvplivnejših in hkrati najbolj kontroverznih ustvarjalcev otroških knjig 20. stoletja. Pisatelj, ki je s svojim junakom Maxom kraljeval v deželi "divjih stvari", je leta 1964 za knjigo *Where the Wild Things Are (Tja, kjer so zverine doma)* dobil prestižno nagrado Caldecott Medal za najboljše otroško delo, knjigo pa so prodali v več kot 19 milijonih izvodov. Sendak še danes velja za subverzívno osebnost, ki je pomembno pripomogla k razvoju otroške literature, posebej na področju ilustracije. Nasprotno od tistega, kar je ljubko, srčkano in krasno, a lahko tudi zlizano, sta neodvisno od uveljavljene veje ilustratork pravljíčark že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pri nas ustvarjali Melita Vovk Štih in Alenka Vogelnik Eka. S prirojenim čutom za to, da vse nekoliko obrne na satirično plat, malo humorno, ampak ne kot karikaturó, je že tedaj ustvarjal tudi Marjan Manček. Kostja Gatnik in Kamila Volčanšek sta svojim s kančkom ironije začinjenim grdikavim, a živobarvno izslikanim junakom vtisnila samosvoj pečat simpatíčnosti. Marija Lucija Stupica je še kot študentka Akademije za likovno umetnost v Ljubljani za prav nič ljubko podobo kraljíčne v slikanici *Kraljíčna na zrnu graha* dobila Levstikovo nagrado. V ta svet spadajo tudi vse zgodbe o kosovirjih Svetlane Makarovič in njeni zgodbi *Pesjanar in bolhe* ter *Smradek*. Tudi zabavne šale in prigode smrdljívih prebivalcev divjega odlagališča smeti, podgane Bernarde, krta Roberta, ščurka Leona in drugih junakov, v knjigi *Gnusna kalnica* današnjemu mlademu bralcu predstavijo življenje na smetišču iz zornega kota, ki ga doslej gotovo niso bili vajeni, pri čemer je besedilo Andreja Predina bolj radikalno od ilustracij Adriana Janežiča.

Pri teh zgodbah iz drugega zornega kota, kjer grdo postane privlačno, torej ne gre za ekskluzívni obrat v slikanicah za najmlajše bralce. Tudi pri slikanici *Grdavši in dež* ne gre za še neodkrit način pripovedi, za neodkrit prostor, a kljub temu potrjuje pisateljíčino bogato poznavanje mladinske literature. Bralci so glede tovrstnih knjig, kjer prevladuje estetika grdega,

deljenega mnenja. Nekateri menijo, da so zgodbe z grdikavimi bitji in grdavši preveč temačne in otroke vznemirijo, medtem ko so drugi, med njimi tudi pisateljica in ilustrator, prepričani, da se prav s takim nagovorom lahko najbolj približata najmlajšim bralcem. Njuni grdavši pa so ravno prav simpatični ter kot celota kvalitetni, da jih bomo z veseljem videvali v otroških rokah.